

"MEMURİN MUHAKEMATI HAKKINDA KANUNU MUVAKKAT" İLE ONU YÜRÜRLÜKTEN KALDIRAN "MEMURLAR VE DİĞER KAMU GÖREVLİLERİNİN YARGILANMASI HAKKINDA KANUN"UN KARŞILAŞTIRILMASI

Abdurrahman Eren

Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Araştırma Görevlisi

• • •

Özet

2.12.1999 tarihli ve 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun 4.12.1999 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve bu yasa ile 4 Şubat 1339 (1913) tarihli Memurin Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkat (MMHK), yürürlükten kaldırılmıştır.

Yeni Yasa, 1982 Anayasası'nın 129/son fıkrasına uygun olarak, memurların yargılanmasında, "tahkik" sistemi yerine "izin" sistemini getirmiştir. Bu makalede, 4483 sayılı Yasanın memurların yargılanmasında getirdiği yargılama usulü, MMK ile karşılaştırılarak incelenmekte ve yapılan eleştirilerin yeni düzenlemeyle ne ölçüde karşılandığı ortaya konmaya çalışılmaktadır.

Comparison between "The Law about the Prosecutions of Public Servants and other Public Employees" Which Repeals and Replaces "The Provisory Law about the Prosecution of Public Servants"

Abstract

The Act, dated December 4, 1999 and numbered 4483, on "The Law about the Prosecution of Public Servants and other Public Employees" came into force with the issue of the Official Gazette on December, 4, 1999 which annulled "The Provisory Law about the Prosecution of Public Servants" dated February 4, 1339 (1913).

In compliance with the last paragraph of the article 129 of the 1982 Constitution, the new law envisaged the "permission system" instead of the "investigation system." This article tries to compare the trial procedure of the public servants envisaged in the Act 4483 with the previous act to find out if the new regulation have met the criticisms levelled against the law.

"Memurin Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkat" İle Onu Yürürlükten Kaldıran "Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun"un Karşılaştırılması

GİRİŞ

2.12.1999 tarihli ve 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun 4.12.1999 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş¹ ve bu yasa ile 4 şubat 1339 (1913) tarihli Memurin Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkat (MMHK), yürürlükten kaldırılmıştır². Biz bu makalemizde 4483 sayılı Yasanın memurların yargılanmasında getirdiği yargılama usulünü, MMK ile karşılaştırarak incelemeye çalışacağız.

Yeni Yasayla getirilen temel değişiklikleri anlayabilmek için öncelikle, MMK ile ilgili kısa bir genel bilgi verdikten sonra, Yasa hakkında olumlu ve olumsuz görüşlere yer verilecektir. Daha sonra MMK'nin Anayasaya aykırılığı sorunu üzerinde durulacaktır. Bunun nedeni yeni Yasa'nın, Anayasaya aykırılığı ileri sürülen durumları karşılayıp karşılamadığıdır. MMK'nin kaldırılmasında önemli rol oynadığı düşünülen, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bu konudaki görüşlerine yer verilecektir. Son olarak da her iki kanunun öngördüğü yargılama usulü karşılaştırmalı olarak ele alınacak ve MMK'ye karşı yöneltilen eleştirilerin ne ölçüde karşılandığı sonuç bölümünde değerlendirilecektir.

1 RG: 4.12.1999/23896

2 Çalışmanın genelinde Memurin Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkat ifadesi yerine, yaygın kullanımı ile Memurin Muhakematı Kanunu (MMK) ifadesi kullanılacaktır.

I. MMK Hakkında Genel Bilgi³

Memur suçlarına ilişkin kovuşturma ve yargılama usullerini düzenleyen en önemli yasalardan birisi olan MMK, 24 şubat 1913 tarihlidir⁴. Bu yasa, memurun görevi başında ya da göreviyle ilgili bir suç işlemesi durumunda, memur hakkında ceza kovuşturmasının başlatılmasını ve yürütülmesini özel bir usule bağlamıştı⁵.

Memurlar, görevlerinden kaynaklanmayan ve görev sırasında işlenmemiş suçlar hakkında, C. Savcılarınca CMUK'da belirtilen genel hükümlere göre kovuşturmaya uğrarlar. Bu tip suçlar memurun şahsi suçu niteliğindedir. Memurun görevi sırasında ya da görevinden doğan bir suç işlemesi durumunda; MMK'ye göre, memur hakkında adli mercilerce yapılacak kovuşturma aşamasından önce, idare tarafından bir hazırlık soruşturması yapılırdı⁶. Yapılan soruşturma sonucunda memurun yargılanmasına gerek olup olmadığına karar verilirdi.

II. MMK Hakkında Düşünceler

MMK öğretide ve yargı kararlarında tartışılmış, Yasanın lehinde veya aleyhinde çeşitli görüşler ileri sürülmüştür⁷. Tartışmaların merkezinde, memurların özel bir yargılamaya tabi olup olmayacakları sorunu bulunmaktadır.

A. Lehindeki Görüşler

- Memurların gelişi güzel bir şikayet veya iftira üzerine adli merciler önüne çıkması, memurun görevini gereği gibi yapmasını önler ve idarenin yargı organının etkisi altında kalmasına yol açar (YAYLA, 1985:265).
- İdarenin ve yargının ayrı organlara verilmesi ve aralarında bir iş bölümü olması kuvvetler ayrımı ilkesinin bir gereğidir. Memurun

3 MMK'nin tarihi gelişimi ve karşılaştırmalı hukuk açısından daha fazla bilgi için bkz. (SELÇUK, 1997: 209; ÖZEK, 1961: 35).

4 Kanun metni için bkz.(CENTEL, 1992: 437).

5 14.7.1965 tarih ve 657 sayılı Devlet Memurları Yasası da memurların yargılanmasında özel yargılama usulünü öngörmektedir. Madde 24'e göre, "Devlet memurlarının görevle ilgili veya görevleri sırasında işledikleri suçlardan dolayı soruşturma ve kovuşturma yapılması ve haklarında dava açılması özel hükümlere tabidir."

6 Suçun öğrenilmesinden hükmün kesinleşmesine kadar sanık hakkında yapılacak bütün işlemlerin adli makamlarca yapılması genel kuraldır. Bir suç işlendiğinin öğrenilmesi ile fiil ve faile ilişkin araştırma işlemleri, hazırlık soruşturması safhasını oluşturur. Hazırlık soruşturmasının yürütülmesinde yetki Cumhuriyet savcılarına aittir (CMUK md. 153).

7 Görüşler hakkında daha geniş bilgi için bkz.(SELÇUK,1997: 127-135; FINDIKGİL, 1948: 606; KOZAN, 1999: 18 - 20; OĞUZ, 1998:13).

görevi nedeniyle işlediği suçtan dolayı ayrı bir usule tabi tutulması bu ilkenin bir sonucudur (TAŞBAŞ, 1946: 62).

- Kamu hizmetlerinin devamlı ve muntazaman işlenmesi gerekmektedir. Yapılan bir şikayet ve ihbar üzerine derhal adli makamlar huzuruna çıkarılması, memurun ve dolayısıyla idarenin işini aksatır. Memuru çekingenliğe sevk eder. İşinin gerektirdiği ani kararları veremez, sorumluluktan kaçır (SELÇUK, 1997: 129).
- Kamu hizmetinin korunması gereği, memurlara işledikleri suçların cezası ağırlaştırılarak veriliyorsa, yargılanma bakımından da, aynı sebeplerle, ayrı bir usule tabi olmaları gerekir (TAŞBAŞ, 1946: 62).
- Memurun suç işleyip işlemediğini tespit işi bir uzmanlık gerektirir. Bu işte uzman olan, bizzat işin içinde olmaları sebebiyle idarecilerdir. Bu nedenle memur suçlarında ilk soruşturmanın idari makamlarca yapılmasında fayda vardır ve bundan vazgeçilmemelidir (KOZAN, 1999: 18).

B. Aleyhindeki Görüşler

- Genel yargılama makamları memur olmayanların hakkını koruduğu gibi, memurların da hakkını korumakla yükümlüdür. Bu nedenle memurların iftira ve şikayetten korunması gerektiği iddiası haklı değildir. Böyle bir korunmaya ihtiyaç varsa, herkes için olmalıdır (YAYLA, 1985: 272).
- MMK ile yargılama yürütmenin değil, aksine yürütme yargılamanın işine karışmaktadır. Adli makamların memur suçlarını tahkik ve muhakeme etmesi idari işlere müdahalesi değil, sadece yargısal bir görevin yerine getirilmesi olduğundan, kuvvetler ayrılığı prensibine aykırı değildir (KELEŞ, 1996: 63).
- MMK, idareye, C. Savcılarına CMUK'un tanıdığı yetkilerden fazla bir yetki ve takdir hakkı vermediğine göre ilk soruşturmanın genel yargı organlarıncaya yapılmasıyla idari organlarca yapılması arasında, memurun görevi gereği korunması bakımından fark yoktur. Bu nedenle memurun işinden geri kalmaması, hizmetlerin aksamaması sebebi de geçerli değildir. Çünkü idari safhada da aynı işlemler yapılmakta ve memur bu işlemler yüzünden etkin çalışma temposunu kaybetmektedir (ZAFER, 1998: 226).
- Adliyenin idari mekanizmayı bilmediği yolundaki sebep de geçerli kabul edilemez. Adliye bilmediği konularda bilirkişiye başvurabilir. Kaldı ki bazı görev suçlarının MMK'nin yetkisinden çıkarılması bu gerekçenin haklı olmadığını göstermektedir (KOZAN, 1999: 18).

- Memurların ayrı bir muhakeme usulüne tabi olması devlet idaresi aleyhine işlenen suçların önlenmesine olumsuz etkiler yapmaktadır. Memurların özel bir muhakeme usulüne tabi olması, suç faillerinin saklanmasına neden olmaktadır (ÖZTÜRK, 1978: 62).
- Memurların görevle ilgili suçlarından dolayı haklarında kovuşturma yapılması tamamen adli mercilere bırakılabilir⁸. Ancak görevin kötüye kullanılması veya ihmali gibi, idari taktirin gerekli olduğu bazı suçlar için idari makamlardan izin alma usulü uygulanabilir (SORGUÇ, 1992: 17).
- MMK her şeyden önce yargılama birliği ilkesine aykırı düşmektedir. Eşitlik ilkesi ihlal edilmekte, hatta memurlar arasında bile ayırım yapılmaktadır. İdare teşkilatı içinde suistimallere sebep olabilecek yapıdadır. üstlerin astları üzerinde baskı aracı olarak kullanma ihtimalleri olduğu gibi bazı görevlilerin kayrılması da söz konusu olabilmektedir. Soruşturmayı yapanların, üstlerinin, kişisel duygularının ve siyasal etkilerin tesiri altında kalmaları bir diğer önemli sakıncadır (YILDIRIM, 1991: 199).
- Memurlar hakkında soruşturmayı yapacak olan soruşturmacı ve hazırlanan kararı imzalamakla yetinen idari kurullardaki kişiler, hukuk alt yapısına sahip değillerdir. Uygulamada genellikle hangi sebepten dolayı lüzumu muhakeme kararı verildiği anlaşılammaktadır (ZAFER, 1998: 229).

III. MMK'nin Anayasaya Aykırılığı Sorunu

A. 1961 Anayasası ve MMK

MMK 'nin günün şartlarına uygun olmadığı ve bu sebeple değiştirilmesi, hatta yasaya ihtiyaç kalmadığı için kaldırılması gerektiği hususundaki görüş ve eleştirilerin yanında, 1961 Anayasası'nun yürürlüğe girmesinden sonra Yasanın, Anayasaya aykırılığı sebebiyle iptali hususunda, Anayasa Mahkemesi'ne defalarca başvurulmuştur⁹.

8 Öğretide Sami Selçuk, Durmuş Tezcan ve Timur Demirbaş MMK'nın tamamen kaldırılmasını savunurken, Sulhi Dönmezer, Yasanın kaldırılmaması gerektiğini, kamu hizmetinin sürekliliğini korumak amacıyla bir tedbir kanunu olduğunu, ancak sistemin değiştirilerek ilk soruşturmada karara itiraz edilmeyip dosyanın doğrudan savcılığa gitmesinin sağlanması gerektiğini ileri sürmüştür (CMÜK SEMPOZYUMU, 1999: 170).

9 AYM'nin bu konudaki kararları: AYM, 10.4.1963, E. 1963/20, K. 1963/88; AYM, 23.7.1963, E. 1963/272, K. 1963/204; AYM, 20.9.1963, E. 1963/59, K. 1963/225; AYM, 11.10.1965, E. 1965/18, K. 1965/53; AYM, 14.11.1967, E.1967/14, K.1967/36; AYM, 14.11.1967, E. 1967/16, K. 1967/36; AYM, 26.9.1968, E.1968/14, K.1968/35; AYM, 22.12.1970, E. 1970/34, K. 1970/47.

Yasanın 16. maddesi 1961 Anayasasının 30. maddesine aykırılığı sebebiyle AYM'nin 20.9.1963 gün ve E. 1963/59 ve 225 sayılı Kararı ile iptal edilmiştir. Bunun dışında yasanın Anayasaya aykırılığı nedeniyle yapılan başvuruları Anayasa Mahkemesi şu gerekçelerle reddetmiştir¹⁰:

- Memur suçlarından dolayı yapılan ilk soruşturma bir yargı işi değildir. Yargı işinin ne olduğu Anayasanın 7. maddesinde gösterilmiştir. Sorgu hakimliği mahkeme değildir. Mahkemelerin gördüğü işler dışında yargı yetkisi kavramının yeri yoktur.
- İlk soruşturmanın hakim önünde yapılmasını ve karara bağlanmasını zaruri gören bir Anayasa hükmü yoktur.
- Memurun Muhakematı usulünde öngörülen merciler hakim niteliğinde ve yetkisinde bulunmadığı için bunların bağımsız olmayışları Anayasanın 132. maddesiyle çelişme teşkil etmez.
- MMK, memurlara, bir zümre, bir sınıf olarak imtiyaz tanımakta değildir. Yasanın sağladığı, bir çeşit teminatıdır. Bu da kamu hizmetinin iyi işlemesi için düşünülmüş ve düzenlenmiştir. Bu çeşit iddiaların, önce kamu hizmetinin gereklerini ve memurluk psikolojisini iyi bilen kimselerin süzgecinden geçirilmesi ve ortada kovuşturmayla değer bir eylem kalırsa, o zaman işin mahkemenin eline bırakılması, kamu hizmetinin yararına bir tedbirdir ve yasanın sağladığı da budur¹¹.

Anayasa Mahkemesi kararlarında " mahkeme" ve "yargılama" terimleri, daraltıcı bir yorumla algılanmıştır. "Mahkeme" teriminin "yargıç" terimini de kapsadığı, yargılamanın da kovuşturmayla başlayan, soruşturmalarla ve duruşmalarla devam eden, yargılanan uyumsuzluğun kesinleşmesiyle biten evrelerden oluştuğu görüşü dile getirilerek, Anayasa Mahkemesi'nin daraltıcı yorumu eleştirilmiştir (SELÇUK, 1997: 146).

B. 1982 Anayasası ve MMK

1982 Anayasasının 129/son fıkrası şu şekildedir: "Memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında işledikleri iddia edilen suçlardan ötürü ceza kovuşturması açılması, kanunla belirlenen istisnalar dışında kanunun gösterdiği idari mercin iznine bağlıdır." Anayasa bu hükmü ile "izin" sistemini benimsemiş olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan memur suçları konusunda artık

10 Anayasa Mahkemesi'nin red gerekçeleri için bkz. (YÜCE, 1968: 877); MMHK şekil bakımında Anayasalarımıza aykırılığı konusunda bkz.. (YILDIRIM, 1998: 234-236; EROĞLU, 1998: 237-240; SELÇUK, 1997:144).

11 AYM, 14.11.1967, E. 1967/16, K. 1967/36, R.G. 29.4.1968.

genel ilkenin "izne bağlı olma" olduğunu söylemek mümkündür¹².

1982 Anayasası döneminde de, MMK'nin Anayasaya aykırılığı iddiası şu gerekçelerle sürdürülmüştür¹³:

- Anayasanın 9. maddesinde açıkça "Yargı yetkisi, Türk Milleti adına, bağımsız mahkemelerce kullanılır" denmektedir. Kuvvetler ayrımı prensibini benimseyen Anayasamızın bu maddesinin açıklığı karşısında; yürütmenin yargı işlevinin bir parçası olan hazırlık tahkikatını yapması, yürütmenin yargıya müdahalesi anlamını taşımaktadır ve 9. maddeye aykırıdır.
- İkinci olarak; Anayasamızın 36/1 maddesinde, "herkes meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı ve davalı olarak iddia ve savunma hakkına sahiptir." denmektedir. Bu madde 9. maddeyle birlikte yorumlandığında, vatandaşın hak arayacağı yer, bağımsız mahkemelerdir. Bu durumda MMK'nin hükümleri vatandaşın doğrudan doğruya mahkemelerde hak aramasını engelleyici özellikte olması sebebiyle, Anayasanın 36. maddesiyle de çelişmektedir.
- Anayasamızın 140/1. maddesinde, "Hakimler ve Savcılar Adli ve İdari Yargı Hakim ve Savcıları olarak görev yaparlar. Bu görevler meslekten Hakim ve Savcılar eliyle yürütülür" denmektedir. Maddenin açık olarak belirttiği gibi yargı faaliyeti ancak meslekten olan, yani bu işin eğitimini almış Hakim ve Savcılar eliyle görülür. Oysaki MMK, Anayasa hükmü olarak savcılarının yapması gerekli olan hazırlık tahkikatını, meslekle ilgisi olmayan, Anayasa ve özel kanunlardaki vasıfları taşımayan kişilere yaptırmaktadır.
- MMK, bu günkü anlamıyla kanun hükmünde kararnamedir. Bu sebeple hak arama hürriyetiyle ilgili düzenlemeler içeren bu metin Anayasanın 91. maddesine aykırıdır.

Anayasa Mahkemesi 1982 Anayasası döneminde önceki daraltıcı yorumundan bazı noktalarda ayrılmış¹⁴ ancak yinede yukarıda ileri sürülen

12 Sami Selçuk, Anayasanın 129/son fıkrasının kaldırılmasını savunmaktadır. İzin sisteminin hukuk devletinin gerekleri ile yargılama birliği ilkesine ters düştüğünü belirtmektedir. Bkz. (SELÇUK, 1997:154 -155).

13 Bu konuda bkz. (YILDIRIM, 1991: 199; SELÇUK, 1997: 150).

14 Anayasa Mahkemesi yargılama kavramını 1961 Anayasası döneminde olduğu gibi dar tutmamıştır. Mahkemeye göre, "Ceza yargılaması soruşturma ile başlayan bir bütündür. İster genel kurallara, ister memurların yargılanmasına ilişkin özel kurallara dayansın, soruşturmanın ilk evresinden mahkemece verilen kararın kesinleşmesine kadar bütün evrelerde uygulanan kurallara, ceza yargılamasında uygulanan kurallardır. Memurin Muhakematı Hakkında Kanun-u Muvakkat, ceza yargılaması yapan yetkili mahkemenin uygulama alanı dışında tutulamaz.", 9.2.1993 tarih 44ü AYM kararı.

Anayasaya aykırılık iddialarına, olumlu cevap vermemiştir. Mahkemeye göre, Anayasanın 129/son fıkrasında yer alan kural, başta MMK olmak üzere, memurları kapsayan özel soruşturma ve izin sisteminin anayasal temelini oluşturmaktadır. Böylelikle Mahkeme, MMK'nin öngördüğü tahkik sistemiyle, izin sistemini birbirinden farksız görmüştür.

Ayrıca MMK'ye yöneltilen, yargı bağımsızlığına, yargıç güvencesine ve eşitlik ilkelerine aykırılık oluşturduğu yönündeki eleştirilere; soruşturmanın yalnızca yargıçlar ve C. Savcılarınca yapılacağına ilişkin bir Anayasa hükmü olmadığı şeklinde karşılık vermiştir (SELÇUK, 1997: 151).

IV. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında MMK'nin Değerlendirilmesi

Sözleşmenin 6. maddesinde usul hukuku ile ilgili çok sayıda hak yer almaktadır. Maddenin birinci fıkrasında şu haklara yer verilmektedir¹⁵:

- Mahkemeye başvurma hakkı. Bu hak, dava açma hakkını, uyuşmazlığın esası hakkında karar hakkını kapsamaktadır.
- Hukuken kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir yargı yeri tarafından yargılanma hakkı.
- Makul sürede yargılanma hakkı.
- Adil muhakeme hakkı; duruşmalı yargılama hakkı, silahlarda eşitlik ilkesi, muhalifli yargılanma ilkesi, delil kurallarına ilişkin haklar, gerekçeli karar hakkı.
- Aleni yargılama hakkı.
- Aleni karar hakkı.

Maddenin ikinci fıkrasında suç isnadı bulunan kimsenin masum sayılma hakkı yer almaktadır. üçüncü fıkrada asgari sanık hakları bulunmaktadır:

- Suç isnadının niteliği ve sebepleri konusunda bilgilenme hakkı.
- Savunma hazırlamak için yeterli zaman ve kolaylıklara sahip olma hakkı.
- Kendini bizzat savunma hakkı.
- Seçeceği bir avukatla savunma hakkı.
- Ücretsiz hukuki yardım alma hakkı.
- Aleyhe olan tanıkları dinletme hakkı
- Çevirmenden ücretsiz yararlanma hakkı

15 Sözleşmedeki maddelerin içeriği ile ilgili olarak bkz. (İstanbul Barosu CMUK Uygulama Servisi, 2000: 4).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Sözleşme'nin 26. maddesinde yer alan iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralını, Sözleşmenin 13. maddesine uygun olarak, iddia edilen ihlal bakımından iç hukukta kullanılabilir etkili bir hukuk yolunun bulunduğu varsayımına dayandırmaktadır.

Sözleşmenin 26. maddesine göre başvuru normal şartlarda, iddia ettiği ihlaller konusunda bir giderim sağlamak için "kullanılabilir ve yeterli" hukuk yollarına başvuru yapmalıdır. Mahkemeye göre, söz konusu iç hukuk yollarının varlığı, sadece "teoride değil, ama pratikte" de "ulaşılabilirlik ve etkililik" şartlarından yoksun olmayacak şekilde yeterince belirgin olmalıdır. Aksi halde "yetersiz ve etkisiz" olan hukuk yollarına başvurma yükümlülüğü yoktur¹⁶.

Ayrıca, 26. maddenin göndermede bulunduğu "uluslararası hukukun genellikle tanınmış kuralları"na göre, başvuruca kullanabileceği iç hukuk yollarını tüketmek yükümlülüğünden kurtaran özel koşullar bulunabilir. Sözleşmeye aykırı eylemlerin tekrarında ve kamu makamlarının bu eylemlere resmen hoşgörü göstermelerinden oluşan bir "idari uygulamanın" bulunması ve bu uygulamanın yapılacak hukuki muameleleri boş ve etkisiz kılacak nitelikte olması halinde, iç hukuk yollarını tüketme kuralı uygulanmaz¹⁷.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Mentesh ve Diğerleri - Türkiye Davasında¹⁸, etkili hukuk yolu kavramını şöyle açıklamaktadır: "...etkili hukuk yolu' kavramı bir kimseye gerekli tazminat alma hakkı ile birlikte, sorumluların belirlenmesine ve cezalandırılmasına yol açabilecek tam ve etkili bir soruşturma yapılması ve şikayetçiye bu soruşturma sürecine etkili bir şekilde katılma hakkı verir."

MMK'nin uygulanmasında ortaya çıkan sorunlar, bu sistemin memurların yargılanmasında etkili ve kullanılabilir bir yol olmadığını göstermektedir. CMUK md. 163'e göre kolluğun amiri Cumhuriyet Savcıları olmasına rağmen, MMK'nin uygulandığı hallerde, şüpheli memuru sorguya çekemiyor ve delil toplayamıyor, ancak görevsizlik kararı vermekle yetiniyordu (TEZCAN, 1999: 42).

Hazırlık soruşturmanın yargılama sürecinin bir parçası olmasına karşın soruşturmacının savcı yerine hukukçu olmayan idareciler olması, soruşturmalarda hem soruşturulan memur hem de mağdur açısından sakıncalar doğurmaktaydı. Ayrıca hiyerarşik ilişki içinde bulunan bir amirin hazırlık soruşturmasını yapması veya yaptırması kayırma veya baskı

16 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin bu konudaki görüşü için bkz. Aksoy-Türkiye Kararı, Karar sıra no: 708, Karar Tarihi: 1812 1996; (DOĞRU, 1998: 260).

17 Mahkemenin bu konudaki görüşleri için bkz. (DOĞRU, 1998: 236).

18 Karar hakkında bkz. (DOĞRU, 1998: 359).

yaratabileceğinden, adil yargılama ilkesine aykırılık oluşturmaktaydı¹⁹. Soruşturmaların uzayıp gitmesi, her hangi bir sonuca varılamaması etkili bir soruşturma imkanını ortadan kaldırmaktaydı.

Mahkeme, 6. maddenin birinci fıkrasının "mahkeme hakkı"nu içerdiğini, bu hakkın bir yönünü kişisel meselelerde bir "mahkemeye dava açma hakkı" demek olan "mahkemeye ulaşma hakkı" nı oluşturduğunu belirtmektedir²⁰. Oysa MMK'ye göre, suç işleyen bir memur hakkında soruşturma yürütülebilmesi idarenin yetkisi altındaydı. Memurun yargılanıp yargılanmayacağına idare yaptığı hazırlık soruşturması sonucu karar vermektedir. Ayrıca soruşturmaların çok uzun sürmesi, soruşturmayı yürütenlerin hukukçu olmamaları ve sonuçta memurun yargılanıp yargılanmamasına karar verme yetkisinin "idari kurullara" bırakılmış olması, açıkça 6. maddeye aykırılık oluşturmaktaydı.

MMHK'nun kaldırılmasında, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Sözleşmenin 6 maddesindeki adil yargılama hakkı ile ilgili verdiği kararların büyük etkisi olmuştur²¹. Mahkeme içtihatlarında 6 maddenin unsurlarını açıkça ortaya koymaktadır.

IV. MMK ile Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun'un Karşılaştırılması

A. Yargılama Sistemi Açısından

Memurların sorumluluğu açısından iki üst sistemin var olduğu görüşüne yer verilmektedir (SELÇUK, 1997: 17-19). Birincisi, İngiltere'de ortaya çıkmış olan "yargısal güvence sistemi"dir. Bu sistemde yargının yönetimden daha güçlü olduğu kabul edilerek, kamu personelinin gereksiz yakınlara konu olamayacağı inancı dolayısıyla, memurun sorumluluğunda yargısal güvence yeterli görülmektedir. Yargısal güvence sisteminde amaç, memurun yargılanmasını bağımsız yargı organına bırakmaktır. İkinci üst sistem olan "yönetmelik güvence sistemi" ise, memurun cezai kovuşturmasında, adli yargıdan önce belli bir yöneme bağlı kalmayı ifade etmektedir. Yönetmelik güvence üst

19 Durmuş Tezcan, MMK'nın değiştirilmesi zorunluluğunun Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye aleyhine verdiği kararların bir sonucu olduğunu belirtmektedir. Mahkemenin 28 şubat 1998 tarihli Ergi kararında, soruşturmacının jandarma yüzbaşı olmasını, komutanı olan bir kimsenin ceza soruşturması yürütmesini, yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı ile bağdaşmaz bulduğunu belirtmiştir (CMUK SEMPOZYUMU, 1999: 159).

20 bkz.(DOĞRU, 1998: 206).

21 Türkiye aleyhine bu konuda verilmiş kararlar için bkz. (GÖLCÜKLÜ/ GÖZÜBÜYÜK, 1998: 65; DOĞRU, 1998: 236, 395, 365).

sistemi, kamu yönetiminin kendini koruması, saygınlığının zedelenmemesi kaygılarına dayanmaktadır.

Yönetmelik kapsamında, memurların cezai kovuşturmalarına ilişkin üç ayrı yargılama sisteminden söz edilmektedir²²: Muhakeme sistemi, tahkik sistemi ve izin sistemi. Yargılamanın bütünüyle idare tarafından yapılmasını öngören muhakeme sistemimde, hem hazırlık soruşturması hem de son soruşturma idare tarafından yapılmaktadır. Tanzimat döneminde çıkarılmış olan 1872 (1288) tarihli Memurin Muhakematına Dair Nizamname bu sistemi benimsemişti. Tahkik sisteminde ise, idari makamlar ön soruşturmayı yapmakta, son soruşturma için işi mahkemeye havale etmektedirler. Memurin Muhakematı Kanunu, Yargıtay Yasası (md. 46) bu sistemi benimsemiştir. İzin sisteminde, bir suçun adli makamlar tarafından kovuşturulabilmesi için idari mercilerce adli makamlara izin verilmesi gerekmektedir. Hakimler Yasası (md. 82), yürürlükten kaldırılan 1609 sayılı Yasa, TCK'nin 160/2, 173.maddeleri bu sisteme örnek verilebilir.

1982 Anayasası'nun 229/son maddesinde "memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında işledikleri iddia edilen suçlardan ötürü ceza kovuşturması açılması, kanunla belirtilen istisnalar dışında, kanunun gösterdiği idari mercinin iznine bağlıdır" demek suretiyle, memurların yargılanmasında "izin sistemi" öngörülmüştür. Ancak maddenin gerekçesinde bu fıkayla ilgili bir açıklama bulunmamaktadır.

Memur ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun'un birinci maddesi, memurların yargılanmasında izin sisteminin benimsendiğini açıkça ortaya koymaktadır. Maddeye göre, "Bu kanunun amacı, memurlar ve diğer kamu görevlilerinin görevleri sebebiyle işledikleri suçlardan dolayı yargılanabilmeleri için izin vermeye yetkili mercileri belirtmek ve izlenecek usulü düzenlemektir." (md. 1)

Memurların yargılanmasında ayrı bir yöntemin benimsenmemesi ve genel yargılama kurallarına tabi olmaları yönünde görüşlere yer verilmektedir (SELÇUK, 1997:154). Ancak, 1982 Anayasası'nın 129/son fıkrası ile "izin sistemi"nin benimsenmesi karşısında, memurların genel yargılamaya tabi olmaları, anayasaya uygunluk açısından tartışma yaratabileceği yönünde görüşlerde bulunmaktadır (TANÖR, 1999: 149).

B. Uygulama Alanı Açısından

MMK'nin 1. maddesine göre, "Memurların memurluk görevlerinden doğan ya da görevlerini yaptıkları sırada işledikleri suçlardan dolayı

²² Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. (SELÇUK, 1997: 20; ÖZEK, 1961: 36; ZAFER, 1998: 123; KUNTER, 1989: 59-60).

yargılanmaları aşağıdaki koşullar altında adliye mahkemelerine aittir." Görüldüğü gibi, MMK'nin bir memur hakkında uygulanabilmesi için iki şartın birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir(CAN, 1987: 101):

- Suçu işleyen kişinin memur olması
- Suç memurun görevinden doğmuş veya görev sırasında işlenmiş olmalı

MMK her hangi bir memur tanımı getirmemişti. Ancak, Türk Ceza Kanununda ve bazı yasalarda, Yargıtay, Danıştay kararlarında ve öğretide memur kavramı tanımlanmaya çalışılmıştır²³. MMK'nin uygulanmasında ortaya çıkan sorun kimin memur olduğuydu. Çünkü farklı kanunlarda farklı tanımlar yapılmakta²⁴ ve bu tanımlar ilgili oldukları hukuk dalında geçerli sayılmaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, 8.8.1941 tarih ve 1255 sayılı yorum kararıyla, TCK'nin 279. maddesinde öngörülen memur tanımının yalnız ceza uygulamasında değil, ceza kovuşturmasında da esas alınacağına karar vermiştir²⁵. Bir başka deyişle, ceza kanununun uygulanması açısından memur sayılanlar, ceza kovuşturması açısından da memur sayılacaklar ve MMK haklarında uygulanacaktır (ZAFER, 1998: 217).

Sami Selçuk'a göre, 1255 sayılı yorum kararına dayanılarak MMK mutlak anlamda genel bir yasa saymak mümkün değildir. Çünkü yasa TCK'nin 279. maddesindeki tanıma giren memurlar için uygulanabilecektir. Buna karşın teşkilat yasasında, uygulanacak ceza ve kovuşturma usulü hakkında bir hüküm bulunan personel için, MMK'ye göre daha özel olan bu yasa hükmü uygulanacaktır (SELÇUK, 1997: 89).

Yeni Yasa'nun 1. maddesine göre, "Bu kanunun amacı, memurlar ve diğer kamu görevlilerinin görevleri sebebiyle işledikleri suçlardan dolayı yargılanabilmeleri için izin vermeye yetkili mercileri belirtmek ve izlenecek usulü düzenlemektir." Böylece bu yasanın bir memur hakkında uygulanana

23 Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. (SELÇUK, 1997: 88-105).

24 Örneğin memur kavramı 1982 Anayasasının 128., TCK'nun 279., 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununun 4., 1632 sayılı Askeri Ceza Kanununun 13. Maddesinde tanımlanmaktadır.

25 TCK'nun 279. maddesi memur kavramını şöyle tanımlamaktadır: "Ceza Kanununun tatbikatında:

1-Devamlı veya muvakkat surette teşrii, idari veya adli bir amme vazifesi gören devlet veya diğer her türlü amme müesseseleri memur, müstahdemleri;

2-Devamlı veya muvakkat, ücretsiz veya ücretli, ihtiyari veya mecburi olarak teşrii, idari veya adli bir amme vazifesi gören diğer kimseler memur sayılır.

Ceza Kanununun tatbikatında amme hizmeti germekle muvazzaf olanlar:

1-Devamlı veya muvakkat surette bir amme hizmeti gören devlet veya diğer amme müessesesinin memur veya müstahdemleri;

2-Devamlı veya muvakkat, ücretli veya ücretsiz, ihtiyari veya mecburi surette bir amme hizmeti gören diğer kimselerdir."

bilmesi içinde yine iki şart birlikte aranmış, ancak kapsamda bir değişiklik olmuştur:

- Suçu işleyeninin memur ve diğer kamu görevlilerinden biri olması
- Memurun görevi nedeniyle işlediği bir suç olması. (md. 1)

Görüldüğü gibi MMK'de yalnızca "memur" denmişken yeni Kanun, 1982 Anayasasının 129/son gereğince "memur ve diğer kamu görevlileri" ifadesini kullanmaktadır. Yine MMK'de suçun "görevden doğması veya görev sırasında işlenmesi" gibi iki durum söz konusu iken; yeni kanunda yalnızca "görevleri sebebiyle işledikleri suçlardan" bahsetmektedir. (md. 1).

Böylece 4483 sayılı Yasa kişi ve konu yönünden uygulama alanını daralmıştır. Bu durumun uygulamada sorunlara yol açması muhtemeldir. Çünkü bazı fiillerin görevle ilgili olup olmadığı hakkında idare ve yargı mercileri arasında sürekli uyumsuzluklar doğabilecektir. Ayrıca mevzuatımızda görev ile ilgili suçların yanında, görev sırasında işlenen suçları da özel soruşturmaya bağlayan kanun hükümleri bulunmaktadır (KOZAN, 1999: 20).

C. Kanunların Kapsamı Açısından

MMK'ye tabi olanlar yalnızca memurlar olarak belirtilmiştir²⁶. Ancak MMK'nu gibi özel bazı yasalarda, memurlar için ayrı soruşturma usulü getirilmiş ve MMK'nin dışında tutulmuştur (CAN, 1987: 84). Örneğin:

- Anayasa Mahkemesi başkanı ve üyeleri Anayasa Mahkemesi Yasası md. 55.
- Yargıtay Birinci Başkanı, birinci başkan vekilleri, daire başkanları, C. Savcısı ve Başsavcıvekili hakkında, Yargıtay Yasası md. 46.
- Adli görevleri olan memurlar (Bunlar hakkında CMUK hükümleri).
- Üniversite öğretim üyeleri, yardımcıları ve diğer görevliler (YÖK hükümleri).
- Jandarma Genel Komutanlığı ilgililerinden askeri yargıya tabi olanlar.
- 633 sayılı Kanun uyarınca Diyanet İşleri Başkanlığında idareci olarak çalışanlar ile il ve ilçe müftüleri dışında kalan din görevlileri (bunlar imam, hafız ve müezzinler).
- Sıkıyönetim Kanunu kapsamındaki suçları işleyenler (1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu).

26 Kanunun kapsamı giren memur kavramı belirsizlik içermektedir. Memur olmadıkları halde, özel kanunları gereği, kamu gücünü ve parasını kullanan bir kısım görevliler de bu kanundaki usülden yararlandırılmaktadır. Örneğin belediye başkanları ve seçilmiş bazı yöneticiler gibi. Öte yandan memur kavramı daraltılmış ve memur oldukları halde bir kısım kamu görevlileri, örneğin adli görev yapanlar ve bu göreve katılan zabıta memurları gibi, kanun kapsamından çıkarılmıştır. bkz. (YAYLA, 1985: 267).

- 5816 sayılı "Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanunda" belirtilen suçları işleyenler.

Memurların ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Yasanın 2. maddesi kanunun kapsamını şöyle belirtmektedir: "Bu Kanun, Devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin genel idare esaslarına göre yürüttükleri kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevleri ifa eden memurlar ve diğer kamu görevlilerinin görevleri sebebiyle işledikleri suçlar hakkında uygulanır."(md.2/1.)

Böylece yasanın kapsamında olanlar; memurlar ve diğer kamu görevlileri olarak birinci fıkrada belirtilmektedir. Bu iki noktada MMK'den ayrılmaktadır. Memur kavramının yanında "diğer kamu görevlileri" ilave edilmiş, daha önemlisi memur kavramına ilişkin bir tanımlama getirilmiştir. Memur tanımı yapılarak, devletin asli ve sürekli görevlerini ifa eden memurlar ve kamu görevlileri dışında kalan kimselerin kapsam dışında bırakılarak yasanın uygulama alanı daraltılmıştır (LİVANELİOĞLU, 2000: 40).

Tabi olmayanlar 2. maddenin 2., 3., ve 4. fıkralarında şöyle belirtilmiştir: "

- Görevleri ve sıfatları sebebiyle özel soruşturma ve kovuşturma usullerine tabi olanlara ilişkin kanun hükümleri ile suçun niteliği yönünden kanunlarda gösterilen soruşturma ve kovuşturma usullerine ilişkin hükümler saklıdır. (md. 2/2).
- Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali genel hükümlere tabidir²⁷. (md.2/3).
- Disiplin hükümleri saklıdır. (md. 2/4).

Böylece, ağır cezayı gerektiren suçüstü halleri ile disiplin hükümleri, Yasanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Kişi yönünden ise, 657 sayılı Devlet Memurları Yasası'na tabi olan tüm personel yasanın kapsamına alınırken²⁸, sözleşmeli personel yasanın uygulama alanı dışında tutulmuştur. Belediye başkanları, belediye meclis üyeleri, il genel meclis üyeleri, mahalle ve köy muhtarları da yasa tabidir

4483 sayılı Yasanın 17. Maddesi, KİT personel rejimini düzenleyen 399 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 11/d maddesinde değişiklik yapmıştır. Buna göre, "teşebbüs genel müdür ve yönetim kurulu üyelerinin görevlerini icra

27 Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 127. maddesinde meşhud suç (suçüstü) şöyle tanımlanmaktadır: "İşlenmekte olan suç, meşhud suçtur. Henüz işlenmiş olan suç ile suçun işlenmesinden hemen sonra zabita veya suçtan zarar gören şahıs yahut başkaları tarafından takip edilerek veya suçtan pek az evvel işlendiğini gösteren eşya veya izlerle yakalanan kimsenin işlediği suç da meşhud suç sayılır."

28 657 sayılı yasanın 4/C maddesine bağlı olarak istihdam edilen geçici personel ile aynı yasanın 4/D maddesinde belirtilen ve 1475 sayılı İş Yasasına bağlı olarak çalışan işçiler 4483 sayılı yasanın kapsamı dışındadır ve genel hükümlere tabidirler.

sırasında işledikleri suçlardan dolayı yargılanmaları, ilgili bakanın iznine bağlı olup; bu konuda Memurlar ve Diğer Kamu görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun hükümleri uygulanır" diyerek, yasanın kapsamına KİT genel müdür ve yönetim kurulu üyeleri de alınmıştır. Buna karşın, 4483 sayılı yasanın 2. maddesinin birinci fıkrasından, kamu iktisadi teşebbüslerinde asli ve sürekli görevleri yerine getiren 657 sayılı yasaya tabi memurların yasanın kapsamında olmadığı ve genel hükümlere göre işlem yapılacağı anlaşılmaktadır (ASLAN, 2000: 64-65).

D. Soruşturmaya Yetkili Makamlar Açısından

MMK'ye göre memur hakkında "hazırlık soruşturması" yapılıyor ve yargılamanın gerekli olup olmadığına idarece karar veriliyordu (md.2). 4483 sayılı Yasa ise, hazırlık soruşturması yapma görevini C. Savcılarına ve CMUK hükümleri çerçevesinde yapılmasını öngörmektedir. Yalnız Cumhuriyet Savcıları hazırlık soruşturmasını başlatmadan önce kanunun gösterdiği yetkili kişilerden "izin" alması gerekmektedir (md.3).

MMK'nin ikinci maddesinde soruşturmaya yetkili kılınan makamlar belirtilmişti. Bunlar merkez memurlar ve il memurları olarak ikiye ayrılmaktaydı. Soruşturma emrini vali, kaymakam ve o memurun bağlı bulunduğu idarenin amiri ya da başkanı verebilirdi (md. 2). Bu makamlar memur hakkında soruşturma yapmakta veya yaptırmakta ve soruşturma sonucunda memurun yargılanması veya yargılanmaması hakkında hazırladıkları fezlekeyi ilgili komisyonlara göndermektedirler (SELÇUK, 1997:110).

4483 sayılı yeni Yasa'nın 3. maddesi "izin yermeye yetkili merciler" başlığını taşımakta, memur ve diğer kamu görevlileri hakkında cumhuriyet savcılarınca soruşturma yürütülmeden önce izin alınması gereken makamları belirtmektedir. Yasada soruşturma izni vermeye yetkili merciler sayılmış (m.3), sonra da izin vermeye yetkili mercinin ön inceleme başlatma görevi belirtilmiştir. 4483 sayılı Yasa, soruşturma izni verecek yetkili mercileri 3. maddede şöyle sıralamıştır:

- a) İlçede görevli memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında kaymakam,
- b) İlde ve merkez ilçede görevli memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında vali,
- c) Bölge düzeyinde teşkilatlanmış kurum ve kuruluşlarda görev yapan memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında görev yaptıkları ilin valisi,
- d) Başbakanlık ve bakanlıkların merkez ve bağlı veya ilgili

- kuruluşlarında görev yapan diğer memur ve kamu görevlileri hakkında o kuruluşun en üst idari amiri,
- e) Bakanlar Kurulu kararıyla veya bakanlıkların merkez teşkilatında görevli olup ortak kararlar atanan memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında ilgili bakan, Başbakanlık merkez teşkilatının aynı durumdaki personeli hakkında Başbakan,
  - f) Türkiye Büyük Millet Meclisinde görevli memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreteri, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreteri ve yardımcıları hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı,
  - g) Cumhurbaşkanlığında görevli memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri hakkında Cumhurbaşkanı,
  - h) Büyükşehir belediye başkanları, il ve ilçe belediye başkanları; büyükşehir, il ve ilçe belediye meclisi üyeleri ile il genel meclisi üyeleri hakkında İçişleri Bakanı,
  - i) İlçelerdeki belde belediye başkanları ve belde belediye meclisi üyeleri hakkında kaymakam, merkez ilçelerdeki belde belediye başkanları ve belde belediye meclisi üyeleri hakkında buldukları ilin valisi,
  - j) Köy ve mahalle muhtarları ile bu Kanun kapsamına giren diğer memurlar ve kamu görevlileri hakkında ilçelerde kaymakam, merkez ilçede vali,

Yokluklarında ise vekilleri tarafından bizzat kullanılır.

Yetkili mercilerin saptanmasında, memur veya kamu görevlisinin suç tarihindeki görevi esas alınır.

Ast memur ile üst memur aynı fiile iştiraki halinde izin, üst memurun bağlı olduğu merciden istenir."

Yapılan değişiklikle soruşturma izni verme yetkisi, kaymakam, vali, bakan ve başbakan gibi idari makamlara bırakılmıştır. Anayasanın 129. maddesinin son fıkrasında geçen idari merci, idari makama dönüştürülerek daraltıcı bir yola gidilmiştir. Böylece idari merci deyimini kapsamındaki karar vermeye yetkili kurullar, kapsam dışında bırakılmışlardır. Kurulların kapsam dışında bırakılarak, yetkinin tek kişiye verilmesi demokratik bir uygulama olarak görülmemiştir²⁹.

MMK'nin 2. maddesinde, bir suç işlenmesinin anlaşılması halinde hazırlık soruşturması yürütecek merciler sayılmakla birlikte, "veya" bağlacı ve

29 TBMM Genel Kurulunda Yasayla ilgili tartışmalar sırasında Doğru Yol Partisi Grubundan Ankara Milletvekili Saffet Arıkan Bedük "kurul sistemini" savunarak, tek kişiye yetkinin verilmesini anti demokratik bulmuştur. Bkz. (ASLAN, 2000: 68).

"evvelemirde" sözcüğü kullanılmak suretiyle, birden çok merciin hazırlık soruşturması başlatmasına olanak tanınmıştı. 4483 sayılı Yasaya göre ise, ön inceleme yapptacak ve soruşturma izni verecek merci tektir (SAYIN, 2000: 97).

Ayrıca 4483 sayılı yasayla, büyükşehir, il, ilçe belediye başkan ve meclis üyeleri, il genel meclis üyeleri için izin yetkisi İçişleri Bakanlığına verilmektedir (md 3/h). Bu değişiklik, merkezileşme olarak değil, tam tersine yerelleşme lehinde yorumlanmaktadır (ASLAN, 2000: 70). Çünkü, MMK'ye göre il idare kurulu yargılamanın yapılmasına gerek olup olmadığına karar veriyordu ve kurulun başkanı olarak valinin etkisi önemliydi. Yeni düzenlemeyle hem valinin hem de belediye başkanları hakkında izin yetkisi İçişleri Bakanlığına verilmiştir. Böylece merkezi idarece atanmış bir valinin, seçilmişler üzerindeki baskısı azaltılmış ve İl düzeyinde vali ve belediye başkanları soruşturma izni bakımından eşit konuma getirilmiştir.

MMK'ye göre, ilin ortak kararname ile atanan merkez memurları ile idare kurulu üyeleri hakkında hazırlık soruşturması evrakı Danıştay 2. Dairesine gönderilmekte ve kamu davası açılıp açılmayacağına karar verilmekteydi (md. 4) Yeni yasa ile bakanlar kurulu kararıyla ve bakanlıkların ve Başbakanlığın merkez örgütlerinde ortak kararlar atanan memurlar hakkında izin yetkisi Danıştay ikinci dairesinde alınarak, bakanlıklarla ilgili bakana, Başbakanlıkta ise Başbakanla verilmiştir (md. 3/e).

E. Soruşturmanın Yürütülmesi Açısından

MMK'ye göre soruşturma, soruşturmaya yetkili makamlarca bizzat yapılması veya soruşturma yapmaya yetkili kılınan muhakkiklerce yapılması şeklinde idi. Muhakkiklerin hazırlık soruşturmasında CMUK'a göre yetkilerin şunlardı (CAN, 1987: 133):

- tanık çağırıp dinlemek
- ihzar müzekkeresi çıkarmak
- sanığı sorguya çekmek
- bilirkşi atamak
- keşif yapmak
- zapta karar vermek
- arama yapmak
- istinabe yoluyla işlem yapmak

4483 sayılı yeni Yasaya göre, soruşturma yetkisi idarenin görev alanından çıkarılmış, Cumhuriyet Savcılarına, CMUK hükümlerine göre soruşturma yapma yetkisi verilmiştir. Ancak savcılar soruşturma yapmadan önce ilgili birimden izin almak zorundadır.

Yeni Yasanın 4. maddesi "Olayın yetkili mercilere iletilmesi, işleme konulmayacak ihbar ve şikayetler" başlığıyla izin yöntemini şöyle açıklamaktadır:

- Cumhuriyet başsavcıları, memurlar ve diğer kamu görevlilerinin bu kanun kapsamına giren suçlarına ilişkin herhangi bir ihbar veya şikayet aldıklarında veya böyle bir durumu öğrendiklerinde, ivedilikle toplanması gerekli ve kaybolma ihtimali bulunan delilleri tespitten başka bir işlem yapmayarak,
- ve hakkında ihbar ve şikayet bulunan memur veya diğer kamu görevlilerinin ifadesine başvurmaksızın evrakın bir örneğini ilgili makama göndererek soruşturma izni isterler.(md 4/1).
- Diğer makam ve memurlarla kamu görevlileri de, bu kanun kapsamına giren bir suç işlendiğini ihbar, şikayet, bilgi, belge veya bulgulara dayanarak öğrendiklerinde durumu izin vermeye yetkili mercilere iletirler (md. 4/2).
- Bu kanuna göre memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında yapılacak ihbar ve şikayetlerin soyut ve genel nitelikte olmaması, ihbar veya şikayetlerde kişi ve/veya olay belirtmesi zorunludur (md. 4/3).
- Yukarıdaki fıkraya aykırı ihbar ve şikayetler, Cumhuriyet başsavcıları ve izin vermeye yetkili merciler tarafından işleme konulmaz ve durum ihbar veya şikayette bulunana bildirilir (md. 4/4).

Yeni Yasanın 5. maddesi, idareye hazırlık soruşturması yapma yetkisi yerine "ön inceleme" yetkisi getirmektedir. Maddeye göre " izin vermeye yetkili merci, bu yasanın kapsamına giren bir suç işlendiğini bizzat veya yukarıdaki maddede yazılı şekilde öğrendiğinde bir ön inceleme başlatır." Böylece, Yasa, soruşturma izni vermeye yetkili mercilere Cumhuriyet başsavcılığının izin talebi olmadan da ön inceleme başlatma yetkisi ve görevi vermektedir. Bu düzenleme ile, ön inceleme yaptırma yetkisine sahip mercilerin, "izin" adı altında Cumhuriyet başsavcılıklarına, esasen görev tevdi etmeleri söz konusu olmaktadır (SAYIN, 2000:101).

Ön inceleme, izin vermeye yetkili merci tarafından bizzat yapılabileceği gibi görevlendireceği bir veya birkaç denetim elemanı veya hakkında inceleme yapılanın üstü konumundaki memur ve kamu görevlilerinden biri veya birkaçı eliyle de yaptırılabilir (md. 5/2). Ön inceleme ve inceleme sonucunda verilen "soruşturma izni verme/vermeme" kararları, takipsizlik kararı hükmünde olmayıp, memur hakkında hazırlık soruşturması yapılmasının ön şartını oluşturan birer idari işlemdir (LİVANELİOĞLU, 2000:36).

MMK'yle getirilen soruşturma usulünde, sonuç alınması bazı hallerde oldukça uzun bir süre almaktaydı. Özellikle MMK'ye göre soruşturma yapılması, yetkili mercilerin soruşturmaya karar vermeleri, soruşturmacıyı

görevlendirmeleri, soruşturmanın yapılması ve yetkili kurulların karar vermesi gibi aşamalar suçlu memurun yargılanmasını geciktirmekteydi (CAN, 1987: 99). Buna karşın yeni Yasa, ceza soruşturması açılmadan önce, idare tarafından ön inceleme yöntemini getirmesi ve bunda da tek mercii yetkili kılması, soruşturmanın kurullar elinde sürüncemede kalmasını önleyici bir etki sağlayabilir.

MMK'nin lehinde ileri sürülen görüşler arasında, memurların gereksiz ihbar ve şikayetlerle yargı önüne çıkması kamu hizmetinin aksaması ve memurun çekingenliğe itilmesi sonucunu doğuracağı iddiasıydı. 4483 sayılı yasada bu yön dikkate alınarak, Yasanın 4. maddesinin 4. ve 5. fıkralarında "ihbar ve şikayetlerin soyut ve genel nitelikte olmaması ve ihbar ve şikayetlerde kişi ve olay belirtilmesi gerektiği, buna uymayan ihbar ve şikayetlerin işleme konulmayacağı" belirtilmiştir. Yine Yasanın 15. Maddesinde "ihbar ve şikayetlerin garaz, kin veya mücerret hakaret için uydurma bir suç isnadı suretiyle yapıldığı hazırlık soruşturması sonucunda anlaşılır veya yargılama sonucunda sabit olursa haksız isnatta bulunanlar Cumhuriyet Savcılığınca re'sen soruşturma açılacağı" hükme bağlanmıştır.

F. Soruşturmanın Sonuçlandırılması Açısından

MMK'ye göre yapılan soruşturma sonucunda bir fezleke düzenlenir. Fezleke, MMK'ye göre yapılan soruşturma işlemlerinin toplu şekilde izah edildiği bir rapordur. Fezleke ile memurun "Men-i veya Lüzum-u Muhakemesi"ne karar verilip verilmeyeceği hakkındaki görüş ortaya konur (CAN, 1987: 139).

Muhakkik MMK'nin 3. maddesi gereğince usulüne uygun olarak hazırladığı fezlekeyi, memurun muhakematı komisyonuna tevdi edilmek üzere kovuşturma emrini veren makama iletir. Söz konusu komisyonların yapacağı idari tetkikten sonra, sanığın lüzum-u veya men-i muhakemesine karar verilmekteydi. Memurin Muhakematı Komisyonları dört grupta toplanmaktaydı (md. 4):

- İlçe İdare kurulları
- İl idare kurulları
- Bakanlık memuriyet muhakematı komisyonları
- Danıştay ikinci dairesi

Komisyonların verebileceği kararlar şunlardı:

- Lüzum-u veya men-i muhakeme kararları
- Düşme kararları
- Soruşturma yapılamayacağına dair kararlar

- Karar verilmesine yer olmadığı şeklinde verilen kararlar
- Tecil kararları

MMK'nin 7, 8, ve 9. Maddeleri, hakkında dava açılan memurların nerede yargılanacaklarını göstermektedir. Ceza Usul Kanununa göre yer açısından yetkili merci, kural olarak suçun işlendiği yer mahkemesidir. MMK bu genel kuraldan bazen ayrılmıştır. Örneğin ilçe memurları, suçun işlendiği yerde değil, kararı veren ilçenin asliye ve ağır ceza mahkemelerinde; kaymakam, ilçe yönetiminin üst birimlerinde ve yönetim kurumlarındaki memurlar, ilçenin bağlı bulunduğu il asliye ve ağır ceza mahkemelerinde yargılanırlardı (SELÇUK, 1997: 126).

Yeni Yasayla idarenin hazırlık soruşturma yetkisi kaldırılarak bir ön inceleme yetkisi verilmektedir. Madde 6'da "Ön inceleme yapanların yetkisi ve rapor" başlığıyla ön incelemenin nasıl yapılacağı gösterilmektedir:

- Ön inceleme ile görevlendirilen kişi veya kişiler, bakanlık müfettişleri ile kendilerini görevlendiren merciin bütün yetkilerine haiz olup, bu Kanunda hüküm bulunmayan hususlarda CMUK hükümlerine göre işlem yapabilirler;
- hakkında inceleme yapılan memur veya diğer kamu görevlisinin ifadesini de almak suretiyle yetkileri dahilinde bulunan gerekli bilgi ve belgeleri toplayıp, görüşlerini içeren bir rapor düzenleyerek durumu izin vermeye yetkili mercie sunarlar. Ön inceleme birden çok kişi tarafından yapılmışsa, farklı görüşler raporda gerekçeleriyle ayrı ayrı belirtilir (md. 6/1).
- Yetkili merci bu rapor üzerine soruşturma izni verilmesine veya verilmemesine karar verir. Bu kararlarda gerekçe gösterilmesi zorunludur (md. 6/2)
- Yetkili merci soruşturma izni konusundaki kararını suçun beşinci maddenin birinci fıkrasına göre öğrenilmesinden itibaren ön inceleme dahil en geç 30 gün içinde verir Bu süre zorunlu hallerde 15 günü geçmemek şartıyla bir defa uzatılabilir (md.7/1).
- Soruşturma izninin kapsamı, şikayet, ihbar ve iddia konusu olaylar ile bunlara bağlı olarak ileride soruşturma sırasında ortaya çıkabilecek konuları kapsar (md. 8.).
- Soruşturma sırasında izin verilen olay ve konudan tamamen ayrı veya farklı bir suç olarak nitelendirilebilecek bir fiil ortaya çıktığında, yeniden izin alınması zorunludur(md. 8/2). Suçun hukuki niteliğinin değişmesi yeniden izin alınmasını gerektirmez (md. 8/3).

İzin vermeye yetkili merci, ön inceleme yapma ve yaptırmaya yetkili mercidir. Bu yetkinin, yetki genişliği ilkesine göre veya yetki devriyle alt

mercilere kullanılması olanaklı değildir. Alt mercilere verilen yetkinin, hiyerarşik yapıda üstte yer alan merci tarafından da kullanılması olanaklı değildir. Ayrıca yasa "ön inceleme"yi tanımlamamıştır. Uygulamada, ön inceleme raporlarının kapsamı ve niteliği ciddi boyutlarda tartışma konusu olacağı görüşü dile getirilmektedir (SAYIN, 2000: 104).

MMK'ye yöneltilen temel eleştirilerden biri de, soruşturmaların çok uzun sürdüğü yönündeydi. Yeni Yasada izin işleminin 30 gün ve azami 15 günlük bir uzatma süresi ile sınırlanması bu sakıncayı giderme açısından olumlu bir yenilik olmuştur. Çünkü MMK'de, hazırlık evrakının ilgili kurullara gelmesinden sonra bir haftalık süre içinde incelemeye başlanacağı belirtilmiş, bunun dışında herhangi bir süre getirilmemiştir (md. 5).

G. Kararlara İtiraz Açısından

MMK gereğince idari kurullarda verilen kararlara itiraz edilebilmekteydi. İtiraz süresi, Komisyonlarca verilen kararlar aleyhine, bu kararların tebliğinden itibaren 5 gündü. (md 5) İtirazın yapılacağı merciler MMK'nin 6. ve 10. maddelerinde gösterilmişti. Buna göre, bir kurulun kararı aleyhindeki itiraz, bir üst kurulda, ve İl İdare Kurulu Kararlarına yapılacak itirazlarda Danıştay 2. Dairesinde incelenir, ancak kaymakamlar hakkında İl İdare Kurulunca verilmiş bulunan kararlara itiraz edilsin veya edilmesin her halde Danıştay 2. Dairesince incelenir hükmü yer almaktaydı (md. 6).

Yeni Yasa itiraz konusunu madde 9'da düzenlemiştir. Buna göre:

- Yetkili merci, soruşturma izni verilmesine veya verilmemesine ilişkin kararını Cumhuriyet başsavcılığına, hakkında inceleme yapılan memur diğer kamu görevlisine ve varsa şikayetçiye bildirir (md. 9/1).
- Soruşturma izni verilmesine ilişkin karara karşı hakkında inceleme yapılan memur veya diğer kamu görevlisi; soruşturma izni verilmemesine ilişkin karara karşı ise Cumhuriyet başsavcılığı veya şikayetçi itiraz yoluna gidebilir (md. 9/2).
- İtiraz süresi yetkili merciin kararının tebliğinden itibaren on gündür (md. 9/2).
- İtiraza, 3. maddenin (e), (f), (g) (Cumhurbaşkanınca verilen izin hariç) ve (h) bentlerinde sayılanlar için Danıştay İkinci Dairesi, diğerleri için yetkili merciin yargı çevresinde bulunduğu bölge idare mahkemesi bakar (md. 9/3).
- İtirazlar öncelikle incelenir ve en geç üç ay içinde karara bağlanır, verilen kararlar kesindir (md. 9/4).

4483 sayılı Yasa ile kurulan bu sistemde Cumhuriyet başsavcılıklarınca verilecek takipsizlik kararını etkili ve düzenli bir şekilde denetleyecek bir merci

öngörülmemiştir. Bu yön yasanın zayıf yanı olarak gösterilmekte ve 3628 sayılı Yasanın³⁰ yıllardır süren uygulamaları bu görüşe dayanak olarak gösterilmektedir (SAYIN, 2000: 107). Ayrıca, 9. Maddenin son fıkrasında bölge idare mahkemelerinin ve danuştayın 2. Dairesinin kararlarının kesin olduğu belirtilerek bu kararlara karşı bir üst mercide itiraz edilme olanağı getirilmemiştir.

V. 4483 Sayılı Yasanın Diğer Maddeleri

Madde 10, iştirak halinde işlenen suçlar için " Bu kanun kapsamındaki suçların iştirak halinde işlenmesi durumunda memur olmayan, memur olanla; ast memur üst memurla aynı mahkemede yargılanır" hükmüne yer vermektedir

Madde 11. "Soruşturma İzininin Gönderileceği Mercii" düzenlemiştir: "Soruşturma izninin itiraz edilmeden veya itirazın reddi sonunda kesinleşmesi ya da soruşturma izni verilmemesine ilişkin karara karşı yapılan itirazın kabulü üzerine dosya, derhal yetkili ve görevli C. Başsavcılığına gönderilir. İzin üzerine ilgili C. Başsavcılığı CMUK, ve diğer kanunlardaki yetkilerini kullanmak suretiyle hazırlık soruşturmasını yürütür ve sonuçlandırır."

Madde 12, "Hazırlık Soruşturmasını yapacak mercileri" göstermektedir. Hazırlık soruşturması;

- a) Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri, TBMM Genel Sekreteri, müsteşarlar ve Bakanlar Kurulu kararı ile atanan memur ve diğer kamu görevlileri ile büyükşehir belediye başkanları hakkında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Başsavcivekili,
- b) Ortak kararla veya Başbakanın onayı ile atanan memurlar ve diğer kamu görevlileri, il ve ilce belediye başkanları hakkında il Cumhuriyet başsavcısı veya başsavcivekili,
- c) Diğerleri hakkında genel hükümlere göre yetkili ve görevli Cumhuriyet başsavcılığı tarafından yapılır.

Hazırlık soruşturması sırasında hakim kararı alınması gerektiren hususlarda; a bendinde sayılanlar için Yargıtay'ın ilgili ceza dairesine, b bendinde sayılanlar için il asliye ceza mahkemesine, diğerleri için genel hükümlere göre yetkili ve görevli sulh ceza hakimine başvurulur."

Madde 13 yetkili ve görevli mahkemeyi göstermektedir: "Davaya bakmaya yetkili ve görevli mahkeme 12. maddenin a bendinde sayılanlar için Yargıtay'ın ilgili ceza dairesi, b bendinde sayılanlar için il ağır ceza mahkemesi, diğerleri için genel hükümlere göre yetkili ve görevli mahkemedir.

Vekillerin durumu hakkında 14. Madde ; bu kanunun uygulanmasında vekiller asılların tabi olduğu usule tabidir, demektedir.

Madde 16 Memurin Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkata yapılan atıflarla ilgilidir: "Kanunlarda MMHK Muvakkatın uygulanacağı belirtilen hallerde bu kanun hükümleri uygulanır. Kanunlarda MMHK Muvakkatın uygulanacağı belirtilen hallerde genel hükümler uygulanır."

Madde 18 ile, 4 şubat 1329 tarihli Memurin Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkat yürürlükten kaldırılmıştır.

Madde 19 ise, bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer diyerek, yürürlük tarihini düzenlemektedir.

Madde 20'de ise, bu Kanun hükümlerinin Bakanlar Kurulu tarafında yürütüleceği belirtilmiştir.

SONUÇ

Memurin Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkat'ı yürürlükten kaldıran 2.12.1999 tarihli "Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun"un temelde şu değişiklikleri içerdiği görülmektedir:

- MMK'nin öngördüğü, memurların yargılanıp yargılanmamasına karar verilen ve bu kararın verilmesi için yapılan "hazırlık soruşturmasının" idarece yapılması yöntemini içeren "tahkik sistemi" kaldırılarak, yerine Cumhuriyet Savcılarınca yürütülecek hazırlık soruşturması öncesi, "ön inceleme"ye dayanan, idareden "izin alma" yöntemi getirilmektedir.
- MMK'ye göre (md.2) hazırlık soruşturmasını başlatma yetkisi vali ve kaymakam gibi "birden fazla mercii" yetkisine bırakılmış ve hazırlık soruşturması sonucunda memurun yargılanıp yargılanmayacağına "idari kurullar"ın karar vermesi öngörülmüşken; yeni Yasada (md. 5), ön inceleme yapma ve sonucunda hazırlık soruşturması yapılmasına gerek olup olmadığı yönünde karar verme yetkisi "tek bir mercii" ile sınırlanmıştır.
- MMK'de tanımlanmayan memur kavramı, yeni Yasayla tanımlanmış, ayrıca izin verme yetkisi görev sebebiyle işlenen suçlarla sınırlandırılmıştır. Ağır cezayı gerektiren suç üstü halleri ile disiplin hükümleri Yasanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Soruşturma izninin verilmesi, 30 günlük bir süreyle sınırlanmış, zorunlu hallerde onbeş günü geçmemek üzere bir defa uzatılabileceği öngörülerek, soruşturmanın geciktirilmesinin önüne geçilmek istenmiştir.
- Yeni Yasayla, hazırlık soruşturmasının cumhuriyet savcılarınca yapılacak olması ve memurun yargılanmasına karar verme yetkisinin

idari kurullardan alınarak cumhuriyet savcılarına verilmesi, hukukçu olmayan kişilerin yürüteceği soruşturmanın sağlıklı olmadığı ve adil yargılama ilkesine aykırılık oluşturduğu yönünde MMK'ye karşı yapılan eleştirileri önemli ölçüde karşılamaktadır.

- Ancak savcıların soruşturmaya başlamadan önce idareden izin almak zorunda olmaları ve idareye bir ön inceleme yapma yetkisi verilmesi; memurların kamu hizmeti görevini gereği gibi yapabilmeleri, idarenin işlerinin aksamaması, memurların görevlerinde çekingenliğe itilmemesi, idarenin kendi personeli hakkında öncelikle karar vermesi yönündeki MMK'nin lehindeki görüşlere hak verir niteliktedir.

Kaynakça

- ASLAN, Onur Ender (2000), "Memurların Yargılanması Hakkındaki Yeni Yasa üzerine Düşünceler," *Amme İdare Dergisi* (Cilt 33, Sayı 1): 59-77.
- CAN, İsmail (1987), *Açıklamalı- İçlihatlı Memur Soruşturması Memurlarla İlgili Suçlar ve Soruşturma Mevzuatı* (Ankara: Yetkin Yayıncılık).
- CENTEL, Nur (1992), *Türk Ceza Kanunu Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu* (İstanbul: Beta Basım Yayım).
- CMÜK SEMPOZYUMU (1999), *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Karşısında 70. Yıldönümünde Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu* (İstanbul : Beta Basım Yayım Dağıtım Aş.).
- FINDIKGİL, Yavuz (1948), "MMHK ve İdari Kaza Hakkında Bir İnceleme," *İleri Hukuk Dergisi*, 15/4: 38-53.
- GÖLCÜKLÜ, Feyyaz / GÖZÜBÜYÜK, Şeref (1998), *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması* (Ankara: Turhan Kitabevi, Genişletilmiş 2. Bası).
- DOĞRU, Osman (1998), *İnsan Hakları Kararları Derlemesi* (İstanbul: İstanbul Barosu Yayını, Cilt : 2). İstanbul Barosu CMÜK Uygulama Servisi (2000), *Bireysel Başvuru için İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtüzüğü* (İstanbul: İstanbul Barosu Yayını).
- KELEŞ, Mehriğül (1996), "Memurların Muhakematı Hakkındaki Kanun Kaldırılmadığı," *İzmir Barosu Dergisi* (Yıl 61, Sayı 1): 61-66.
- KOZAN, Mustafa (1999), "Memurların Muhakematı Hakkında Kanun üzerine Düşünceler," *Türk Hukuk Enstitüsü Dergisi*, (Ankara: Yıl:4, Sayı:39): 18-21.
- KÜNTER, Nurullah (1989), *Ceza Muhakeme Hukuku* (İstanbul: Yayıncılık Matbaası, 9. Bası).
- LIVANELİOĞLU, Ömer Asım (2000), " Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanunun Eleştirisi", *Ankara Barosu Dergisi* (Yıl 57, Sayı 2000/2):33-43.
- OĞUZ, Mahmude (1998), "Memurların Yargılanmasında Özel Usul Öngörülmesi Konusundaki Görüşler," *Türk Hukuk Enstitüsü Dergisi* (İstanbul: Yıl 3, Sayı 30): 13-14.
- ÖZEK, Çetin (1961), "Türk Hukukunda Memurların Muhakemesi," *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* (Cilt: •VI, Sayı: 1-4): 34- 85.
- ÖZTÜRK, Bahri (1978), "Memurların Özel Bir Muhakeme Usulüne Tabi Olmalarının Sakıncaları ve Anayasa Mahkemesi Kararları," *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi* (Sayı 1).
- SAYIN, Deniz (2000) "Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Yasa," *Çağdaş Yerel Yönetimler* (TODALE, Cilt 9, Sayı 1): 96-109.

- SELÇUK, Sami (1997), *Memur Yargılaması Hakkında* (İstanbul: TÜSİAD Yayınları, No. T/97 - 209).
- SORGUÇ, Bahir (1992), *Memur Yargılama Yasası Açıklamalı ve Uygulamalı Adli Soruşturma* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi).
- TANÖR, Bülent (1999), *Türkiye'de Demokratik Standartların Yükseltilmesi Tartışma ve Son Gelişmeler* (İstanbul: TÜSİAD Yayınları, No. T/99-12/274).
- TAŞBAŞ, Fevzi (1946), "Memurin Muhakematı Hakkında Kanun ve Tatbikatı," *İdare Dergisi* (Sayı 83): 60-73.
- TEZCAN, Durmuş (1999), "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Yeni Oluşumu ve Türkiye'ye İlişkin Bazı Kararları Hakkında Gözlemler," *Polis Dergisi* (Yıl:5, Sayı:18): 33-47.
- YAYLA, Yıldızhan (1985), "Memurların Yargılanması," *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi (İHD), Vakur Versan'a Armağan Özel Sayısı* (Yıl:6, Sayı: 1-3): 260-276.
- YILDIRIM, Turan (1991), "Memurin Muhakematı-Anayasaya Aykırılığın Mahkemelerce İleri Sürülmesi," *Argumentum* (Cilt:2, Sayı: 13):199-201.
- YILDIRIM, Zeren (1998), "Memurların Soruşturulmaları Anayasaya Aykırı Kanunlarla Yapılmaz!" *İstanbul Barosu Dergisi* (Cilt 72, Sayı 4-5-6): 234-236.
- YÜCE, Turhan Tufan (1968), "MMHK'nun Anayasaya Aykırılığı ve AYM'nin Bu Konudaki Kararı Üzerine," *Ankara Barosu Dergisi* (Cilt 25, Sayı 5).
- ZAFER, Hamide (1998), "Memurin Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkatın Değerlendirilmesi," *İstanbul Barosu Dergisi* (Cilt 72, Sayı 2): 211-234.